

Екологічне право

УДК 349.6:502.211

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19504833>

Міжнародно-правова охорона природних оселищ

Іванська Ірина Андріївна,

аспірантка кафедри екологічного права,

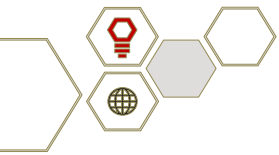
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0009-0006-4328-1764>

Прийнято: 20.03.2026 | Опубліковано: 31.03.2026

Анотація: метою статті є дослідження становлення та розвитку міжнародно-правової охорони природних оселищ, а також визначення її сучасного стану та перспектив удосконалення в умовах посилення глобальних екологічних викликів і розвитку екосистемного підходу в міжнародному екологічному праві. Окрему увагу приділено аналізу трансформації підходів до охорони природи – від фрагментарного захисту окремих видів до комплексного регулювання природних оселищ як ключового елементу збереження біорізноманіття.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий і функціональний методи. Їх застосування дало змогу комплексно дослідити положення універсальних і регіональних міжнародних договорів, акти органів міжнародних організацій, а також практику імплементації міжнародно-правових зобов'язань державами у сфері охорони природних оселищ.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні еволюції міжнародно-правового регулювання охорони природних оселищ як самостійного об'єкта правового захисту, а також у виявленні та систематизації тенденції переходу від вищоорієнтованого підходу до цілісної екосистемної моделі охорони природи. Додатково обґрунтовано посилення ролі оселищного підходу як базового елементу сучасної архітектури міжнародного екологічного права.

У висновках підкреслено, що сучасне міжнародне право поступово формує комплексну систему охорони природних оселищ, однак її ефективність і результативність залишаються обмеженими через рамковий характер значної частини міжнародно-правових актів, фрагментарність регулювання та недостатню узгодженість імплементаційних механізмів. Обґрунтовано необхідність подальшого посилення інституційних та правових механізмів реалізації міжнародних зобов'язань, розвитку екосистемного підходу як універсальної моделі охорони природи, а також підвищення рівня юридичної обов'язковості та контрольованості міжнародно-правових норм у цій сфері.

Ключові слова: міжнародне екологічне право, біологічне різноманіття, природні оселища, оселищна концепція, екосистема, охорона довкілля.

International Legal Protection of Natural Habitats

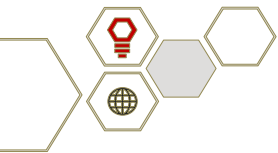
Iryna Ivanska,

Postgraduate Student of the Department of Environmental Law,

Yaroslav Mudryi National Law University,

Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0006-4328-1764>

Abstract. The aim of the article is to study the formation and development of the international legal protection of natural habitats, as well as to determine its

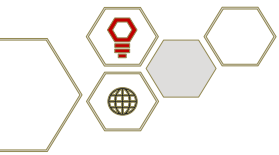

current state and prospects for improvement in the context of increasing global environmental challenges and the development of the ecosystem approach in international environmental law. Particular attention is paid to the analysis of the transformation of approaches to nature conservation—from fragmented protection of individual species to the comprehensive regulation of natural habitats as a key element of biodiversity conservation.

The methodological basis of the study consists of general scientific and special legal research methods, in particular the systemic, formal-legal, comparative-legal, and functional methods. Their application made it possible to comprehensively examine the provisions of universal and regional international treaties, acts of international organizations, as well as the practice of implementation of international legal obligations by states in the field of natural habitat protection.

The scientific novelty of the study lies in the generalization of the evolution of international legal regulation of natural habitat protection as an independent object of legal protection, as well as in identifying and systematizing the trend of transition from a species-oriented approach to a holistic ecosystem model of nature conservation. Additionally, the strengthening of the habitat approach as a fundamental element of the modern architecture of international environmental law is substantiated.

The conclusions emphasize that modern international law is gradually forming a comprehensive system for the protection of natural habitats; however, its effectiveness and efficiency remain limited due to the framework nature of a significant number of international legal instruments, the fragmentation of regulation, and insufficient coordination of implementation mechanisms. The need for further strengthening of institutional and legal mechanisms for the implementation of international obligations, the development of the ecosystem approach as a universal model of nature conservation, and the enhancement of the legal binding force and enforceability of international legal norms in this field is substantiated.

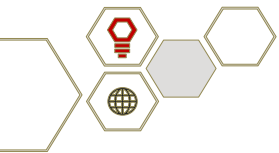

Keywords: international environmental law, biological diversity, natural habitats, habitat concept, ecosystem, environmental protection.

Постановка проблеми. Міжнародно-правова охорона природних оселищ є одним із ключових напрямів розвитку сучасного міжнародного екологічного права, що зумовлено глобальними процесами деградації екосистем, стрімкою втратою біорізноманіття та посиленням антропогенного впливу на природні об'єкти та комплекси. У цих умовах саме правові механізми міжнародного рівня покликані забезпечити узгоджені підходи держав до збереження та відновлення середовищ існування живих організмів, оскільки природні оселища за своєю природою часто виходять за межі національних кордонів або перебувають поза межами національної юрисдикції.

Водночас, незважаючи на наявність значної кількості міжнародних договорів і програмних документів у сфері охорони довкілля, проблема належного правового забезпечення охорони природних оселищ залишається недостатньо вирішеною як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Існуючі міжнародно-правові інструменти часто характеризуються фрагментарністю, відсутністю єдиного підходу та різним рівнем юридичної обов'язковості й ефективності механізмів їх реалізації. Це, у свою чергу, ускладнює формування цілісної системи міжнародно-правової охорони оселищ та знижує результативність відповідних заходів.

Особливої актуальності проблема набуває в умовах необхідності інтеграції екологічних вимог у різні сфери суспільного розвитку – природокористування, просторове планування, сільське та лісове господарство. Відсутність належної координації між міжнародними зобов'язаннями держав і їх внутрішньою політикою призводить до подальшої деградації природних оселищ, фрагментації екосистем та втрати їх функціональної цілісності.

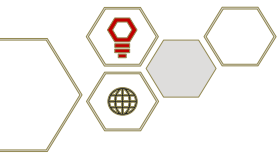

Суттєвою проблемою залишається й недостатня орієнтація міжнародно-правових механізмів охорони природних оселищ на забезпечення балансу між екологічними, економічними та соціальними інтересами. Сучасні виклики, які пов'язані зі зміною клімату, урбанізацією, інтенсивним використанням природних ресурсів, потребують переосмислення традиційних підходів до охорони оселищ і впровадження комплексних, міждисциплінарних рішень. Саме тому наукове дослідження міжнародно-правової охорони природних оселищ є не лише актуальним, а й необхідним для формування ефективної правової політики у сфері збереження біорізноманіття та забезпечення сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про наявність значної кількості як українських, так і зарубіжних наукових праць, присвячених міжнародно-правовому регулюванню охорони довкілля в цілому та біологічного різноманіття зокрема. Так, наприклад, Є. П. Суєтнов розглядає еволюцію міжнародних договорів у контексті формування екосистемного підходу [1], а у співавторстві з Е. Є. Туліною досліджує правове забезпечення збереження біорізноманіття в аграрній сфері, акцентуючи увагу на адаптації міжнародних і європейських підходів до національних умов [2].

Існують праці у сфері міжнародно-правової охорони окремих компонентів біологічного різноманіття. Приміром, Ю. С. Петлюк і В. М. Гузь вивчають проблеми міжнародно-правової охорони об'єктів тваринного світу [3, 4], тді як О. А. Арзамасцева акцентує увагу на проблемних питаннях міжнародно-правового регулювання використання, відтворення й охорони об'єктів рослинного світу, що знаходяться під особливою охороною [5].

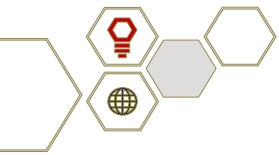
Серед робіт зарубіжних учених, які присвячені міжнародно-правовому регулюванню охорони біологічного різноманіття та його компонентів, потрібно назвати такі: «Міжнародне екологічне право: виклики та можливості для збереження біорізноманіття» (Ч. Бібі, С. Табасум, Я. Руссель), де вказується, що міжнародне екологічне право є важливою нормативною

основою для збереження біорізноманіття через систему міжнародних угод, однак його ефективність суттєво обмежується проблемами імплементації, недостатньою узгодженістю та слабкими механізмами забезпечення виконання [6]; «Біорізноманіття, охорона видів та добробут тварин у міжнародному праві» (Г. Фютазар), у якій доводиться, що міжнародно-правові механізми збереження біорізноманіття залишаються фрагментованими й недостатньо узгодженими, що ускладнює формування цілісної системи ефективного захисту живої природи [7]; «Міжнародно-правові рамки захисту дикої природи» (К. Чаухан і Б. Негі), де проаналізована міжнародно-правова система охорони дикої природи, ефективність якої, однак, обмежується відсутністю уніфікованих підходів і недостатнім рівнем виконання міжнародних зобов'язань державами [8] та ін.

Отже, аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що, незважаючи на значну увагу до механізмів охорони довкілля міжнародному рівні, проблематика саме міжнародно-правової охорони природних оселищ залишається недостатньо розробленою. У більшості праць вона розглядається фрагментарно – у контексті охорони біорізноманіття, екосистем або окремих видів, без належного теоретичного узагальнення і виокремлення як самостійного напрямку дослідження. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного наукового аналізу міжнародно-правових засад охорони природних оселищ, їх систематизації та визначення місця в системі міжнародного екологічного права.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значного масиву наукових праць щодо міжнародно-правової охорони довкілля й біорізноманіття, низка важливих аспектів проблеми охорони природних оселищ залишається поза увагою вчених. Так, відсутнє комплексне теоретичне осмислення природних оселищ як самостійного об'єкта міжнародно-правової охорони. Крім того, потребує подальшого дослідження питання систематизації міжнародно-правових норм,

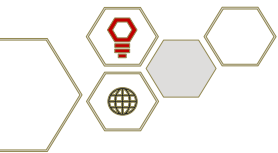
що стосуються охорони природних оселищ, адже на сьогодні вони розпорошені в різних універсальних і регіональних міжнародних договорах, що ускладнює формування цілісного правового механізму їх захисту. Недостатньо також вивчено співвідношення та взаємодію цих норм, а також ступінь їх узгодженості між собою, що має ключове значення для забезпечення ефективності правового регулювання. У сукупності це свідчить про необхідність комплексного дослідження міжнародно-правових засад охорони природних оселищ як самостійного та перспективного напрямку розвитку міжнародного екологічного права.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є комплексне дослідження міжнародно-правових засад охорони природних оселищ як ключового елемента збереження біологічного різноманіття та забезпечення сталого розвитку. Досягнення поставленої мети передбачає аналіз основних універсальних і регіональних міжнародно-правових актів у цій сфері, виявлення їх концептуальних підходів до визначення та охорони природних оселищ, а також оцінку ефективності існуючих правових механізмів їх захисту.

Відповідно до мети, завданнями дослідження є: з'ясування місця природних оселищ у системі об'єктів міжнародного екологічного права; аналіз еволюції міжнародно-правового регулювання їх охорони; дослідження ролі універсальних та регіональних конвенцій у формуванні правових стандартів охорони природних оселищ; а також виявлення проблем і визначення перспектив удосконалення міжнародно-правового механізму їх захисту.

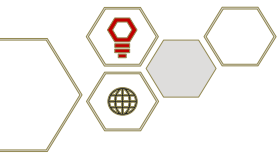
Сформульовані цілі та завдання відображають актуальність дослідження, його наукову новизну та практичну значущість, а також визначають логіку і структуру подальшого викладу матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом минулого століття на міжнародному рівні було прийнято низку правових документів, які так чи інакше торкаються питань охорони природних оселищ. Так, наприклад,

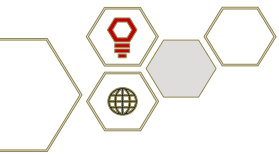
у 1933 р. було підписано Конвенцію про збереження фауни та флори в їх природному стані (Лондонська Конвенція) [9], цілями якої є охорона диких тварин і рослин, що зникають, головним чином на африканському континенті, а також збереження їхніх природних оселищ. Тоді як у 1940 р. була прийнята Конвенція про захист природи та дикої флори і фауни в Західній півкулі (Вашингтонська конвенція) [10], яка спрямована на захист і збереження у їхньому природному оселищі представників усіх видів місцевої флори та фауни, включаючи перелітних птахів, а також пейзажів надзвичайної краси, незвичайних і вражаючих геологічних утворень, регіонів і природних об'єктів, що мають естетичну, історичну чи наукову цінність для американських республік. Із цією метою учасники Конвенції зобов'язалися створювати природоохоронні території (національні парки, національні заповідники, пам'ятки природи та суворі природні резервати), захищати перелітних птахів та регулювати торгівлю охоронюваними видами флори і фауни шляхом контролю над їх імпортом, експортом і транзитом.

Унікальною за своїм характером є Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів 1971 р. (Рамсарська конвенція) [11], прийнята в цілях припинення дедалі більшого наступу на водно-болотні угіддя та їхньої втрати нині та в майбутньому, визнання їх ресурсом, який має велике економічне, культурне, наукове й рекреаційне значення. Рамсарська конвенція є однією з перших універсальних міжнародно-правових угод, безпосередньо спрямованих на охорону водно-болотних угідь як самоцінних об'єктів. Вона виходить із розуміння таких угідь як цілісних природних оселищ, що забезпечують існування численних видів флори і фауни, регулюють гідрологічні процеси, кліматичну рівновагу й екологічну стабільність, закладаючи ефективні правові механізми їх охорони, збереження та сталого використання.

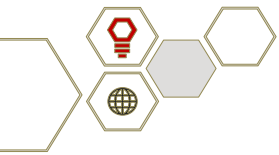

Наступним міжнародно-правовим документом, який потребує уваги в контексті охорони природних оселищ, є Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. [12], яка забезпечує охорону природних оселищ не через детальне екологічне регулювання, а шляхом інтеграції таких оселищ у систему міжнародно-правового захисту природної спадщини, що має видатну універсальну цінність. Конвенція прямо не оперує категорією «природні оселища» у сучасному значенні, проте вона охоплює їх опосередковано, включаючи до поняття природної спадщини природні утворення, геологічні та фізіографічні формації, а також природні території, які є середовищем існування зникаючих видів і мають особливе значення для збереження біорізноманіття. Таким чином, природні оселища розглядаються Конвенцією не ізольовано, а як складові цілісних екосистем, збереження яких має значення не лише для окремої держави, а й для всього людства.

Суттєве значення для охорони природних оселищ має Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин 1979 р. (Боннська конвенція) [13] яка є ключовим міжнародно-правовим актом, спрямованим на охорону мігруючих видів, однак її зміст і механізми свідчать, що центральним елементом ефективного захисту таких видів визнається саме збереження природних оселищ. Конвенція виходить із того, що мігруючі види перебувають у критичній залежності від ланцюга взаємопов'язаних оселищ – місць розмноження, живлення, зимівлі та міграційних шляхів. Саме тому їх ефективна охорона не може обмежуватися захистом окремих особин чи популяцій, а повинна бути спрямована на збереження цілісності та безперервності середовищ існування, які є необхідними для підтримання повного життєвого циклу таких видів. Важливу роль у реалізації положень Боннської конвенції відіграють спеціальні міжнародні угоди та меморандуми про взаєморозуміння (щодо птахів, китоподібних, кажанів), у яких питання збереження ключових оселищ, екологічних мереж і міграційних коридорів деталізуються й набувають практичного виміру.

Надзвичайно цінною конвенцією в аспекті досліджуваної тематики є Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 р. (Бернська конвенція) [14], однією з фундаментальних ідей якої є положення про те, що збереження дикої флори і фауни неможливе без охорони їх природних оселищ. Принципово важливими для охорони оселищ є резолюції та рекомендації Постійного комітету Бернської конвенції, які у своїй сукупності формують цілісну, концептуально завершену модель правової охорони природних оселищ, яка відображає еволюцію міжнародно-правового підходу від вицентрованої до екосистемної парадигми. Так, Резолюція № 1 (1989) містить легальне визначення терміна «природне оселище» («біотоп, тобто особливий тип наземної або водної території, що відрізняється географічними, абіотичними або біотичними особливостями, повністю природними чи зміненими в результаті діяльності людини»), а також закладає фундаментальні принципи охорони оселищ, обґрунтовуючи необхідність інтеграції природоохоронних вимог у процеси просторового планування й прийняття управлінських рішень. На цій основі Резолюція № 4 (1996) здійснює нормативну конкретизацію, запроваджуючи класифікацію типів природних оселищ, що потребують спеціальних заходів охорони, тим самим утверджуючи оселище як самостійний об'єкт міжнародно-правового регулювання. Резолюція № 6 (1998) доповнює цю конструкцію, встановлюючи функціональний зв'язок між видами і їх оселищами, що дозволяє визначати пріоритетність охорони з урахуванням екологічних потреб конкретних видів і забезпечує біологічну обґрунтованість правових механізмів. Водночас Рекомендація № 16 (1989) переводить зазначені підходи у практичну площину, акцентуючи на необхідності створення охоронюваних територій, підтримання екологічної цілісності та запобігання деградації природних комплексів, фактично закладаючи передумови для формування мережевого підходу до охорони природи. У підсумку ці акти, хоча й мають характер «м'якого права», виконують функцію

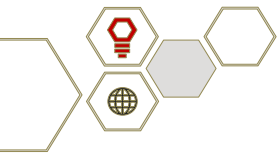
нормативних орієнтирів високого ступеня імперативності, забезпечуючи системну, науково обґрунтовану та практично зорієнтовану правову охорону природних оселищ.

Більше того, зазначені акти не лише сформували концептуальні та нормативні засади охорони природних оселищ, а й стали основою для створення Смарагдової мережі (мережа Емеральд, Emerald Network), яка в межах Європейського Союзу розробляється як Natura 2000. У результаті вони забезпечили перехід від загальних положень Конвенції до практичного механізму їх реалізації – формування мережі «територій особливого природоохоронного інтересу» як просторової форми забезпечення збереження біологічного різноманіття.

Міжнародним декларативним документом, у якому згадується охорона оселищ, є Всесвітня Хартія природи 1982 р. [15]. У ній проголошується, що користь, яку можна отримати від природи, залежить від збереження природних процесів та різноманітності форм життя, і що ця користь перебуває під загрозою через надмірну експлуатацію та руйнування природних оселищ. Хартія закріплює принципи, відповідно до яких особлива увага приділяється збереженню екосистем і захисту унікальних територій, а також оселищ рідкісних і зникаючих видів.

Подібний підхід міститься у Декларації про збереження флори, фауни та їхніх оселищ 1988 р. [16], яка наголошує на нерозривному зв'язку між видами та їх середовищами існування. Документ закріплює ідею охорони природних оселищ як цілісних екологічних комплексів і визначає основні напрями їх збереження, зокрема зменшення забруднення, розвиток природоохоронних територій та удосконалення національного законодавства. Разом із тим обидва акти мають декларативний характер і не містять юридично обов'язкових механізмів реалізації.

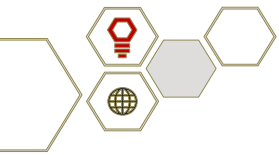
Якісно новим міжнародно-правовим документом у сфері охорони природних оселищ стала Конвенція про охорону біологічного різноманіття

1992 р. [17], основними цілями якої є збереження біологічного різноманіття, стаке використання його компонентів і спільне одержання на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів.

Конвенція закріплює сучасний підхід до збереження природи, та на відміну від попередніх міжнародних актів, формує цілісне бачення охорони біологічного різноманіття, поєднуючи збереження видів із захистом екосистем, у межах яких вони функціонують. Конвенція виокремлює «природне оселище» як самостійний об'єкт правової охорони, визначаючи його як «тип місцевості або місце природного мешкання того або іншого організму чи популяції». До того ж, зміст поняття «природне оселище» охоплюється такими поняттями, як «екосистема» («динамічний комплекс угруповань рослин, тварин і мікроорганізмів, а також їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле»), «умови *in-situ*», що означають «умови, в яких існують генетичні ресурси в рамках екосистем і природних місць мешкання, а у випадку акліматизованих або культивованих видів – у тому середовищі, в якому вони набули свої характерні ознаки» та «збереження *in situ*» – збереження екосистем та природних оселищ, а також підтримка та відновлення життєздатних популяцій видів у їхньому природному середовищі, а у випадку одомашнених або культивованих видів – у середовищі, де вони набули своїх характерних властивостей».

Центральне місце в Конвенції займає концепція збереження біорізноманіття *in situ*, яка передбачає необхідність охорони екосистем і природних оселищ як пріоритетного напрямку діяльності держав. У цьому контексті кожна Договірна Сторона повинна сприяти захисту екосистем, природних оселищ і збереженню життєздатних популяцій видів у природних умовах, запобігати впровадженню чужорідних видів, які загрожують екосистемам, оселищам або видам та ін.

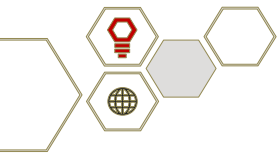

Подальший розвиток оселищного підходу в межах Конвенції здійснюється через рішення Конференції Сторін (COP), які конкретизують її положення. Так, у рішенні COP V/6 (2000 р.) закріплено екосистемний підхід як базову методологію управління природними комплексами, що безпосередньо охоплює охорону оселищ. Рішення COP VII/28 (2004 р.) посилює роль охоронюваних територій як інструменту збереження екосистем і середовищ існування. У стратегічному плані COP X/2 (2010 р.) та Цілях Аїті прямо передбачено зменшення втрати природних оселищ, зокрема лісів, а також їх деградації та фрагментації. Найбільш комплексний підхід закріплено у Куньмін-Монреальській глобальній рамковій програмі (COP XV/4, 2002 р.), яка встановлює цілі щодо захисту щонайменше 30% територій суші та моря, відновлення деградованих екосистем і мінімізації втрати територій, критичних для біорізноманіття.

Окремі галузеві програми роботи Конвенції також підтверджують ключове значення природних оселищ, зокрема у сферах внутрішніх вод, морських і прибережних екосистем, сільського та лісового біорізноманіття. У сукупності вони формують системний підхід до охорони оселищ як базового елементу збереження біорізноманіття, включаючи не лише їх захист, а й відновлення.

Вкрай важливою є міжнародно-правова охорона окремих типів природних оселищ (морських і прісноводних, прибережних, гірських, лісових та ін.) у рамках низки глобальних і регіональних конвенцій та угод.

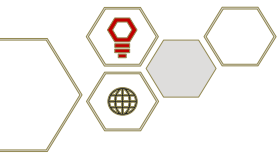
До міжнародних актів у сфері охорони морських і прибережних оселищ, зокрема, належать: Конвенція про охорону Середземного моря від забруднення 1976 р. (Барселонська конвенція), яка в межах Протоколу про спеціально охоронювані території та біорізноманіття в Середземному морі 1995 р. передбачає охорону морських і прибережних оселищ, у тому числі через створення спеціально охоронюваних територій (SPAs); Конвенція ООН з морського права 1982 р. побічно охороняє рідкісні й вразливі екосистеми та

природні оселища зникаючих видів та інших форм морського життя, тоді як прийнята в її рамках Угода про збереження та стале використання морського біологічного різноманіття в районах за межами національної юрисдикції 2023 р. спрямована на створення морських природоохоронних територій (MPAs) у районах, що не входять до територіальних вод чи виключних економічних зон жодної країни (близько двох третин Світового океану); Конвенція про захист морського середовища Північно-Східної Атлантики 1992 р., яка включає заходи зі збереження морських оселищ і екосистем, зокрема шляхом створення мережі морських заповідних територій; Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря 1992 р. (Гельсінська конвенція), що передбачає охорону морських оселищ, включаючи боротьбу з їх забрудненням і деградацією; Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 р. (Бухарестська конвенція), яка містить дотичні положення, тощо.

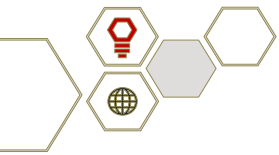
Щодо прісноводних оселищ, то крім Рамсарської конвенції, проаналізованої раніше, доцільно назвати Конвенцію про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 р. [18], спрямовану на зміцнення національних заходів та міжнародного співробітництва для екологічно обґрунтованого управління транскордонними поверхневими і підземними водами. Вона охоплює будь-які поверхневі або підземні води, які перетинають кордони між двома або більше державами, та зобов'язує Сторони вживати всіх необхідних заходів для запобігання, контролю та зменшення будь-якого транскордонного впливу. Також існує низка міжнародних договорів, присвячені використанню й охороні основних прісноводних оселищ усіх регіонів світу, зокрема, Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай) 1994 р., Конвенція із захисту Рейну 1999 р. та ін.

Стосовно ж гірських територій, то в 1991 р. була підписана Альпійська конвенція [19]. У ній наголошується, що Альпи є одним із найбільших

суцільних незайманих природних масивів у Європі, які завдяки своїм видатним, унікальним і різноманітним природним оселищам, культурі та історії становлять економічне, культурне, рекреаційне та життєве середовище в самому серці Європи. Також підкреслюється, що Альпи – важливе місце проживання й останній притулок для багатьох видів рослин і тварин, що перебувають під загрозою зникнення. Конвенція зобов’язує Сторони вживати заходів у багатьох сферах, у тому числі щодо: просторового планування – з метою забезпечення економічного та раціонального використання земель, приділяючи особливу увагу збереженню та відновленню природних оселищ; охорони природи та сільської місцевості – в цілях функціонування екосистем, видів тварин і рослин, включно з їхніми оселищами; а також транспорту – для зменшення небезпек, пов’язаних з внутрішньоальпійським і трансальпійським рухом, до рівня, що не завдає шкоди людям, тваринам і рослинам та їхнім оселищам.

Так само важливою у сфері збереження гірських і лісових оселищ є Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат 2003 р. [20] (Карпатська конвенція), яка визнає Карпати унікальним природним скарбом, який відрізняється надзвичайною красою та екологічною цінністю, важливим резервуаром біорізноманіття, джерелом великих річок, важливим оселищем і притулком для багатьох видів рослин і тварин, що перебувають під загрозою зникнення, а також найбільшим у Європі масивом незайманих лісів. Вона зобов’язує Сторони вживати заходів для забезпечення високого рівня охорони та сталого використання характерних для Карпат видів флори і фауни, природних і напівприродних оселищ, їхньої цілісності та взаємозв’язаності, сприяти належному підтриманню напівприродних оселищ та відновленню деградованих оселищ, проводити політику, спрямовану на запобігання інтродукції чужорідних інвазивних видів і випуску генетично модифікованих організмів, що загрожують екосистемам, оселищам або видам, а також на їх контроль або ліквідацію, розробляти і сприяти створенню сумісних систем

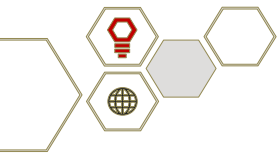
моніторингу, скоординованим регіональним інвентаризаціям видів та оселищ, скоординованим науковим дослідженням та налагодженню їхньої взаємодії.

Протягом певного періоду до Карпатської конвенції було прийнято п'ять протоколів, які продовжили питання охорони оселищ, зокрема: Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття 2008 р., Протокол про стале управління лісами 2011 р., Протокол про сталий туризм 2011 р., Протокол про сталий транспорт 2014 р. та Протокол про розвиток сільського господарства та сільської місцевості 2017 р.

Висновки. Таким чином, узагальнення дозволяє зробити ключовий висновок: міжнародно-правова охорона природних оселищ пройшла складний еволюційний шлях від допоміжного елементу видоохоронних режимів до самостійного, системоутворюючого інституту міжнародного екологічного права. Сучасний етап характеризується інтеграцією оселищного підходу в усі ключові екологічні конвенційні режими, його мережевою просторовою реалізацією та поєднанням охоронних і відновлювальних механізмів. Це дозволяє стверджувати, що концепція природного оселища сьогодні виступає базовою юридичною категорією, яка забезпечує єдність екологічного права як на універсальному, так і на регіональному рівнях.

Разом із тим, незважаючи на значний прогрес міжнародно-правової охорони природних оселищ, у цій сфері зберігаються певні негативні тенденції. Насамперед це фрагментарність та секторальність регулювання, коли різні типи оселищ охоплюються окремими конвенційними режимами без достатньої координації між ними. Значна частина міжнародних норм має рекомендаційний або рамковий характер, що зумовлює слабкість механізмів імплементації та недостатню ефективність виконання зобов'язань державами.

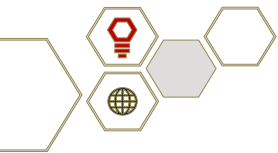
З огляду на це подальший розвиток міжнародно-правової охорони природних оселищ пов'язаний з інтеграцією екосистемного підходу як універсального принципу екологічного права. Очікується посилення ролі кількісних цільових показників (зокрема щодо відновлення та розширення

природних територій), розвиток глобальних та регіональних екологічних мереж, а також розширення механізмів моніторингу та звітності. Важливим напрямом є посилення юридичної обов'язковості міжнародних зобов'язань та підвищення ефективності контролю за їх виконанням. У перспективі міжнародне право може перейти від переважно декларативного захисту оселищ до більш жорсткої системи відповідальності та інтегрованого управління на глобальному рівні.

Список використаних джерел

1. Суєтнов, Є. П. (2022). Екосистемний підхід у міжнародному екологічному праві: від ідеї збереження природних екосистем до появи цілісної концепції. *Проблеми законності*, (157), 116–146. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.157.256982>
2. Суєтнов, Є., & Туліна, Е. (2025). Збереження та відновлення біологічного різноманіття в агроекосистемах: міжнародний, європейський та український досвід правового забезпечення. *Проблеми законності*, (170), 154–173. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.170.340736>
3. Петлюк Ю. С. Міжнародно-правове регулювання охорони об'єктів тваринного світу. *Правове регулювання економіки*. 2019. № 18. С. 146–152. DOI 10.33111/lre.2019.18.146
4. Гузь В. М. Міжнародно-правова охорона дикої фауни / В. М. Гузь. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2018. Вип. 48. С. 100-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2018_48_13.
7. Futhazar, Guillaume, Biodiversity, Species Protection, and Animal Welfare Under International Law (September 13, 2018). Max Planck Institute for Comparative Public Law & International Law (MPIL) Research Paper No. 2018-22, Published in Anne Peters (ed), *Studies in Global Animal Law* (Springer 2020), https://doi.org/10.1007/978-3-662-60756-5_9, Available at

SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3248916> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.324891>

6

8. Dr. Kusum Chauhan & Ms. Babita Negi (December-2024). The International Legal Framework for the Protection of Wildlife. *INTERNATIONAL JOURNAL OF NOVEL RESEARCH AND DEVELOPMENT*, 9(12), d507-d518. <https://ijnrd.org/papers/IJNRD2412360.pdf>

9. Convention relative to the Preservation of Fauna and Flora in their Natural State, 08.11.1933. URL: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/06/6-02/preservation-fauna-natural.html>

10. Convention on Nature Protection and Wild Life Preservation in the Western Hemisphere, 12.10.1940. URL: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/c-8.html>

11. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів, від 02.02.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text

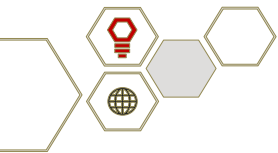
12. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

13. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин від 23.06.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text

14. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text

15. UN World Charter for Nature. A/RES/37/7. 28 October 1982. URL: <https://ejcj.orfaleacenter.ucsb.edu/wp-content/uploads/2018/03/1982.-UN-World-Charter-for-Nature-1982.pdf>

16. Declaration on Conservation of Flora, Fauna and Their Habitats, 1988. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/46010>

17. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text
18. Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273#Text
19. Alpine Convention. Framework Convention, 1991. URL: https://www.alpconv.org/fileadmin/user_upload/Convention/EN/Framework_Convention_EN.pdf
20. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22.05.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text